

SPREHOD PO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH REVIJAH

Sprehod začenjamo kar pri sosedih. V 10. številki varaždinskega časopisa Gesta se med drugim pojavlja Nikola Batušić s prispevkom *Kajkavsko gledališče — eden izmed sestavnih delov nacionalnega gledališča pri Hrvatih*. V časopisu nastopa tudi ljubljanski znanec Gert Hofmann, in sicer s pripovedjo *Vrnitev izgubljenega Jakoba Michaela Reinholda Lenza v Rigo*. Prevajalka Truda Stamač je prispevala tudi uvodno besedo o avtorju. Gema Hafner je prispevala Mariborski kulturni mozaik. Maribor in Varaždin sta namreč pobratena. Sicer pa je osrednja tema številke varaždinski literarno jezikoslovni krog. Temu je posvečenih pet razprav, med njimi tudi prispevek Ivana Cesarja o Ilirih v Varaždinu, to je o privrženecih ilirizma. Ivan Cesar navaja v svoji razpravi nekaj ugotovitev iz knjige Frana Petreta *Poizkus ilirizma pri Slovencih*. Uporablja pa tudi nekaj podatkov Janeza Trdine, ki je bil nekaj časa gimnazijski profesor v Varaždinu in sam navdušen nad ilirizmom. Cesar poudarja, kolikšno vrednost imajo Trdinove knjige za raziskavo varaždinskega in hrvaškega javnega mnenja in kulturnega življenja v tedanjem obdobju vnovičnega raznarodovalnega poskusa. Nekaj Cesarjevih dognanj v zvezi s tem navajamo v naslednjih odlomkih:

»Obdobje hrvaškega narodnega preroda bi lahko imenovali obdobje, ko »jezik izraža duše glas« (Mihanović). Tako so ga po vsej verjetnosti razumeli tudi Madžari in dunajski dvor; zato naj bi šlo potujčevanje na Hrvaškem prav v to smer. Kazalo je sistematično spremeniti kulturne navade, pokazati na nove potrebe in tako zadušiti »duše glas« — materinščino. V Varaždinu je še leta 1853 po zapisih Janeza Trdine »vladal ljudski jezik,

ki ga imenujejo ilirski.« Prav zato je bil eden prvih ukrepov dunajske vlade v dobi Bachovega absolutizma, da so na Hrvaško pošiljali profesorje iz Slovenije, Češke, Poljske in Tirolske z namenom, da bi zamajali vse, kar je narodnega, da bi germanizirali hrvaške šole, da bi vnesli negotovost med hrvaški narod, da bi ljudje ne govorili hrvaško. V ta dunajski načrt je bil vključen tudi Janez Trdina; zato mu je šolski nadzornik Jarc tudi ponudil mesto na varaždinski gimnaziji. Toda Trdina je prišel v Varaždin s popolnoma drugačnimi nameni: »vroče rodoljubje in mržnja do silovitega nemškega jezika sta me napeljala na to, da sem šel v Varaždin.«

Trdinov poklic je že sam po sebi usmerjal druženje z določenim slojem tedanjega meščanskega prebivalstva. To so bili v glavnem uradniki in tisti, ki so v njem gledali enega izmed »svojih«. Nič čudnega, če je ta rodoljub iz sosedne Slovenije najprej spoznal tisti Varaždin, kakršnega ni pričakoval, in je potreboval veliko časa, da je odkril še drugi obraz varaždinskega življa, rodoljube, ki niso izdali svoje kulture in jezika. Njegova prva razočaranja so bila zares huda... »Ko sem prišel v Varaždin, je zmagoval le nemški sistem, medtem ko je jezik povsod še nekaj mesecev ostal hrvaški...

... Ko je Trdina leta 1853 prišel v »prostrani« Varaždin, so bila imena trgovin in ustanov izpisana z velikimi nemškimi črkami, pogosto tudi z neveščo roko, le tu in tam pa je bilo videti tudi drobne črke nazivov v hrvaškem jeziku. V germanizaciji varaždinskega prebivalstva so znali Bachovi huzarji pritegniti v svoj prid tudi pridobitve ilirizma, in sicer tako, da so kajkavski govor prvobitnih Varaždincev razglasili za manjvrednega, štokav-

skega pa za imenitnega. Vedeli so, da je malo takih, ki so se naučili »književnega jezika«. »Gospodične so obžalovale, da niso znale književnega jezika, bilo pa jih je sram govoriti v narečju v prisotnosti izobražene gospode v strahu, da bi jih imeli za podeželanke.«

Pripravljenost kajkavcev, da bi v ilirskem zanosu in v političnih stiskah sprejeli štokavščino, se je med germanizacijo pokazalo za precej nevarno, ker se politični načrt ilirizma ni uresničil, s tem ko so se kajkavci odrekli svojemu jeziku, pa so pravzaprav začeli zanemarjati svojo književnost in bili tako na nekakšni ničelni stopnji, katero je tujec dobro izkoristil za to, da bi udomačil germanske kulturne navade. Trdina je vedel, da je pomenil pojav Franceta Prešerna v Sloveniji oblikovanje slovenske samobitnosti, pa je med varaždinskim odtujevanjem z »ilirskim jezikom« pravzaprav mislil, da bi bila rešitev za vse kajkavce, če bi zadržali svoje bogato narečje.«

*

Dobili smo dvojno številko (7—8) sarajevskega časopisa Lica. Miroslava Milanović piše v članku *Dogodki, iz katerih se učimo* o zborniku del s skupne okrogle mize na temo münchenski sporazum in jugoslovanski narodi ter češkoslovaška naroda. Med drugim opozarja na referat dr. Todora Stojkova Družbenopolitične razmere v Jugoslaviji v času münchenskega sporazuma, v katerem avtor seznanja s političnim položajem v Kraljevini Jugoslaviji, za katerega je bila značilna skrajna neenotnost in neorganiziranost. Konec junija leta 1935 je sledilo oblikovanje vlade Stojadinović-Koročec-Spaho na čelu s prvim namestnikom knezom Pavlom, pri čemer pa ni prišlo do kakih večjih sprememb v notranjepolitični ureditvi. Milanovićeva omenja tudi prispevek dr. Petra Milosavljevića O nekaterih pogledih na dejavnost KPJ

v obdobju münchenske krize. Po okupaciji Češkoslovaške so bili zlasti državni komunisti in antifašistična mladina Slovenije, ker se je tu že začela fašistična propaganda, usmerjena v pripojitev Slovenije Hitlerjevemu Rajhu. Časopis objavlja še eno okroglo mizo, ki pa je novejšega datuma. Posvečena je bila prostemu času mladih. S prispevki sodeluje kar štirinajst avtorjev. *Iz pesniških delavnic* je naslov rubrike, v kateri se z novimi pesmimi predstavi pet pesnikov.

*

V dvojni številki sarajevskega Izraza (11—12) je na prvem mestu esej Zdenka Lešića *Petar Kočić: Spretnost pripovedovanja*. V njem dokazuje, kako težko je po vrednosti razlikovati med Kočićevim prispevkom zgodovini in njegovim umetniškim delom. V rubriki Osvetlitve piše Vojislav Maksimović o delu Meša Selimovića (*Trdnjava ali brezuspešnost upora*). Razija Lagumdžija je napisala članek *Gledalec v dramski ustvarjalnosti*, v katerem podaja pregled motivov v sodobni bosenskohercegovski dramati.

*

203. številka beogradske Književne reči je v celoti posvečena književnosti, umetnosti in kulturi Madžarske, pripravil pa jo je Laszlo Végel. Njegov je tudi uvodni članek *Dialog in akustika*, v katerem se zavzema za demokratičen prostor v kulturni menjavi, odprt dialogu. Časopis objavlja med drugim tudi enajst pesmi Györgyja Petrija, esej o njegovem delu pa je napisal Sandor Radnoti. Kratka pripoved Petra Nadasa ima naslov *Belo*.

*

V januarski številki novosadskega časopisa Letopis Matice srpske objavlja Dragana Avramov razmišljanje

Kako pismeni smo. Pri tem obravnava vzgojo in šolanje in še posebej družbeno vlogo šole, pravico do izobraževanja, današnjo nepismenost v svetu in nepismenost v Jugoslaviji. Navaja podatke o šolanju in pismenosti jugoslovanskega prebivalstva in pri tem ugotavlja, kako so razlike po jugoslovanskih republikah tolikšne, da je težko govoriti o povprečni pismenosti Jugoslovancev. Delež nepismenih v celotnem prebivalstvu se namreč po območjih giblje v razponu od 4,55 odstotka v Sloveniji do 39,31 odstotka na Kosovu. Najhitreje je nepismenost zginjala v Sloveniji, potem v Makedoniji, Črni gori, Hrvaškem in ožjem območju Srbije, dalje v Bosni in Hercegovini ter Vojvodini, najpočasneje pa na Kosovu. Tako je bilo na Kosovu, kot med drugim ugotavlja, leta 1953 šestkrat več nepismenih kot v Sloveniji, leta 1971 pa že osemkrat več. V tej številki objavlja dve pesmi (*Kakšen smisel ima, Beseda o ljubezni*) Desanka Maksimović, osem pa Judita Šalga.

*

Februarska številka Letopisa Matice srpske se začne z novelo Slavka Lebedinskega *Koloradski hrošč*. Jagoda Zamoda objavlja štiri pesmi v prozi. Miron Flašar je napisal esej *Proza v poeziji in Homer v prozi*, pri čemer se dotika nekaterih poetoloških dognanj Isidore Sekuličeve. Flašar polemizira s Sekuličevom, ki meni, da je treba heksameter prevajati v sodobne jezike s prozo.

*

Dvojna številka (7—8) skopske Sovernosti prinaša uvodoma zapis Georgija Stardelova o pesništvu makedonskega rodoljuba Nikola Vapcarova. *Let s soncem in svobodo* je naslov prispevka Aleksandra Aleksieva o delu dramatika Gorana Stefanovskega, av-

torja drame *Let v mesto*. Deset pesmi objavlja Hristo Petreski. Številki je dodana priloga *Josip Broz Tito*, v kateri Tome Momirovski osvetljuje osebnost, življenje in delo predsednika Tita s posebnim odnosom na kulturo.

*

Peta številka novosadskega časopisa *Nový život* prinaša dvanajst prispevkov s književnega posvetovanja o slovaški literaturi v Jugoslaviji. Andrej Čipkár je napisal članek *Za posebno koncepcijo poučevanja slovaščine pri nas*. Zapis Gabriele Dudkove je še s 27. jugoslovanskega gledališkega festivala Sterijevo pozorje. V njem se zadržuje tudi pri Šeligovi *Svatbi* v mariborski uprizoritvi in Jančarjevemu *Disidentu Arnožu* iz ljubljanske Drame, pri čemer omenja nagrado Radku Poliču.

*

Deveta številka časopisa Socijalistička Čehoslovačka, ki izhaja v Beogradu, prinaša sestavek Eduarda Zemana *Izvoz krhke lepote*. V njem piše o slovitnem češkem kristalu kot tehničnem pa tudi uporabnem in okrasnem steklu, o porcelanu in draguljih. Karel Kibic piše o Pragi kot mestnem zgodovinskem rezervatu in s slikovnim gradivom kaže na najpomembnejše zaščitene zgradbe in predele v tem »zlatem« mestu. Dr. Vladimir Novotny piše o velesili na zemljevidu svetovnega pesništva, pri čemer navaja vrsto založb in izdaj, ki skrbijo za prevajanje temeljnih del iz svetovne književnosti.

Katarina Pštrosová je v 10. številki Socijalističke Čehoslovačke napisala portret zaslužnega umetnika pianista in dirigenta Jana Panenka. Dr. J. Hlušička piše o knjižni grafiki na brnskem bienalu. Praško predmestje Branjik se ponaša z znamenitim gledališčem pantomime, ki ga predstavlja Runka Žaludová.